

Mesur yr Iaith Gymraeg 2007

Mesur a gymeradwywyd gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru i ddarparu i'r iaith Gymraeg, a hithau'n briod iaith Cymru, fod yn iaith swyddogol yng Nghymru; i roi hawliau i bobl Cymru gael gwasanaethau yn Gymraeg, gweithio yn Gymraeg a dysgu'r Gymraeg; i sefydlu Comisiynydd Iaith Cymru; i sefydlu Cyngor yr Iaith Gymraeg; ac i ddibenion cysylltiedig.

RHAN I

Y GYMRAEG YN BRIOD IAITH CYMRU

1. Y Gymraeg yw priod iaith Cymru.

RHAN II

Y GYMRAEG YN IAITH SWYDDOGOL

2. Mae'r Gymraeg yn iaith swyddogol yng Nghymru.
3. Er mwyn osgoi amheuaeth, datgenir drwy hyn fod gan unrhyw beth a wneir yn Gymraeg yr un dilysrwydd a phe bai ef wedi'i wneud yn Saesneg.

RHAN III

YR HAWL I GAEL GWASANAETHAU YN GYMRAEG

4. Mae gan bob person yng Nghymru yr hawl i gael gwasanaethau drwy'r Gymraeg boed y gwasanaethau hynny am dâl ai peidio.
5. Rhaid i ddarparwyr gwasanaethau gymryd pob cam priodol i ddarparu'u gwasanaethau yn Gymraeg.
6. At ddiben y Rhan hon ystyr "cam priodol" yw cam sy'n cymryd ystyriaeth o'r canlynol ond heb fod yn gyfyngedig iddynt:
 - (a) nifer y personau a gyflogir gan y darparwr gwasanaethau;
 - (b) lleoliad y darparwr gwasanaethau;

(c) natur ieithyddol yr ardal y mae'r darparwr gwasanaethau yn ei gwasanaethu fel y'i disgrifir yn y map a gomisiynir gan Gyngor yr Iaith Gymraeg a grybwyllir yn adran 59(c);

(ch) natur defnyddwyr y gwasanaethau; a

(d) natur y gwasanaethau a ddarperir.

7. Caiff Gweinidogion Cymru bennu drwy orchymyn pa faterion ychwanegol sydd i'w hystyried wrth benderfynu a yw cam yn briodol yn nghyd-destun adrannau 5 a 6 uchod.

8. At ddiben y Rhan hon:

(a) mae "gwasanaethau" yn cynnwys "nwyddau", "gwybodaeth" a "cyfleusterau"; a

(b) ystyr "darparwr gwasanaethau" yw person sy'n darparu gwasanaethau sydd wedi'u hanelu at y cyhoedd neu at ran o'r cyhoedd yng Nghymru ac mae'n cynnwys y canlynol:

(i) sefydliadau'r Undeb Ewropeaidd;

(ii) cyrff y Goron;

(iii) Cynulliad Cenedlaethol Cymru;

(iv) Llywodraeth Cynulliad Cymru, ei hasiantaethau a'r cyrff cyhoeddus a noddir ganddi;

(v) pob corff cyhoeddus a bennwyd yn gorff cyhoeddus o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993;

(vi) pob cyfleustod cyhoeddus a reoleiddir nas cynhwysir yn (v) uchod;

(vii) pob gwasanaeth ariannol, yswiriant a phensiwn;

(viii) pob siop a lle manwerthu arall;

(ix) pob cyfleuster adloniant a hamden;

(x) pob man sy'n gwerthu bwyd neu ddiod i'r cyhoedd; a

(xi) pob gwesty, motel, gwely a brecwast a llety tebyg arall.

9. Bydd Cyngor yr Iaith Gymraeg yn pennu beth yw'r safonau gofynnol sylfaenol ar gyfer gwasanaeth ym mhob un o'r meysydd uchod drwy lunio codau ymarfer i'w cymeradwyo gan Weinidogion Cymru.

10. Caiff Gweinidogion Cymru drwy orchymyn ychwanegu mathau o ddarparwyr gwasanaethau at y rhestr yn adran 8 uchod.

11. (1) Mae'n rhaid i bob darparwr gwasanaethau sy'n darparu gwasanaethau mewn ardaloedd o Gymru lle mae'r Gymraeg yn brif gyfrwng cyfathrebu wneud trefniadau priodol i ddarparu'r gwasanaethau hynny gan roi blaenoriaeth i'r Gymraeg.
- (2) Rhaid ymgynghori â'r map a gomisiynir gan Gyngor yr Iaith Gymraeg a grybwyllir yn adran 59(c) wrth benderfynu a yw'r Gymraeg yn brif gyfrwng cyfathrebu mewn ardal.
12. Mae gan bob defnyddiwr yng Nghymru yr hawl i gael unrhyw wybodaeth y mae'r gyfraith yn mynnu ei rhoi i'r defnyddiwr yn Gymraeg ac felly mae'n rhaid i bob person sy'n cynhyrchu nwydd i'w werthu i'r cyhoedd yng Nghymru gynnwys yr wybodaeth ofynnol honno ar y nwydd, ar label o amgylch y nwydd, neu ar ddogfen sy'n cyd-fynd â'r nwydd yn Gymraeg.
13. At ddiben y Rhan hon ystyr "trefniadau priodol" yw trefniadau sy'n rhoi ystyriaeth i'r canlynol ond heb fod yn gyfyngedig iddynt:
- (a) nifer y personau a gyflogir gan y darparwr gwasanaethau;
- (b) lleoliad y darparwr gwasanaethau;
- (c) natur ieithyddol yr ardal y mae'r darparwr gwasanaethau yn ei gwasanaethu fel y'i disgrifir yn y map a gomisiynir gan Gyngor yr Iaith Gymraeg a grybwyllir yn adran 59(c);
- (ch) natur defnyddwyr y gwasanaethau; a
- (d) natur y gwasanaethau a ddarperir.
14. Caiff Gweinidogion Cymru ychwanegu drwy orchymyn faterion sydd i'w hystyried wrth benderfynu a yw trefniant yn briodol ai peidio o dan y Rhan hon.

Gorfodi, proses, a rhwymedi

15. (1) Caiff person sydd o'r farn bod person arall wedi nacau iddo hawl o dan y Rhan hon godi achos sifil ynglŷn â'r mater yn yr un ffordd ag unrhyw hawliad arall yng nghyfraith camwedd er mwyn cael iawn.
- (2) Er mwyn osgoi unrhyw amheuaeth datgenir drwy hyn y caiff iawn am nacau hawl o dan y Rhan hon gynnwys iawndal am niwed i deimladau p'un a yw yn cynnwys iawndal o dan unrhyw bennawd arall ai peidio.
- (3) Codir achos yng Nghymru a Lloegr mewn llys sirol yn unig.
- (4) Y rhwymedïau sydd ar gael yn yr achosion hyn yw'r rhwymedïau sydd ar gael yn yr Uchel Lys.

RHAN IV

YR HAWL I WEITHIO YN GYMRAEG

16. Rhaid i bob cyflogwr yng Nghymru wneud trefniadau priodol i alluogi aelodau o'i staff i weithio drwy'r Gymraeg.
17. Ni chaiff cyflogwr wahardd y defnydd o'r Gymraeg rhwng cyflogeion a'i gilydd a rhwng cyflogeion a'r sawl sy'n derbyn gwasanaethau a ddarperir ganddynt os bydd y naill barti a'r llall yn cydsynio i ddefnyddio'r Gymraeg.
18. Mae gan bob person a gyflogir yng Nghymru yr hawl i gael gwasanaethau personél sylfaenol yn Gymraeg.
19. At ddiben y Rhan hon mae "gwasanaethau personél sylfaenol" yn cynnwys y canlynol ond heb fod yn gyfyngedig iddynt.:
 - (a) contract neu ddatganiad cyflogaeth yn Gymraeg;
 - (b) telerau ac amodau cyflogaeth yn Gymraeg; ac
 - (c) gwybodaeth am bolisiau craidd y cyflogwr yn Gymraeg gan gynnwys polisi iaith, polisi cydraddoldeb, a pholisi iechyd a diogelwch.
20. (1) Rhaid i bob darparwr gwasanaethau sydd wedi'i leoli mewn ardal o Gymru lle mae'r Gymraeg yn brif gyfrwng cyfathrebu wneud trefniadau priodol i weinyddu'r gwasanaethau hynny yn fewnol drwy gyfrwng y Gymraeg yn bennaf neu'n unig.

(2) Rhaid ymgynghori â'r map a gomisiynir gan Gyngor yr Iaith Gymraeg a grybwyllir yn adran 59(c) wrth benderfynu a yw'r Gymraeg yn brif gyfrwng cyfathrebu mewn ardal ai peidio.
21. Mae gan bob person yng Nghymru sy'n aelod o undeb llafur yr hawl i gyfranogi o weithgareddau'r undeb hwnnw drwy gyfrwng y Gymraeg ac mae'n rhaid i'r undeb hwnnw wneud trefniadau priodol i alluogi hyn gan roi sylw neilltuol i'r canlynol ond heb fod yn gyfyngedig iddynt:
 - (a) gwybodaeth am delerau aelodaeth;
 - (b) gwybodaeth am wasanaethau i aelodau;
 - (c) gwybodaeth am bleidleisiau gan gynnwys y papurau pleidleisio; ac
 - (ch) mynediad at swyddogion o'r undeb sy'n gallu cyfathrebu yn Gymraeg.
22. Mae gan bob person yng Nghymru y mae'n rhaid iddo feddu ar dystysgrif neu ddiploma broffesiynol cyn arfer ei broffesiwn yn gyfreithlon yr hawl i geisio am y dystysgrif neu'r ddiploma honno yn llwyr neu'n rhannol drwy gyfrwng y Gymraeg, yn ôl ei ddymuniad ef, a rhaid i'r cyrff sy'n dyfarnu'r tystysgrifau neu'r diplomâu hynny wneud trefniadau priodol i alluogi hyn.

23. Mae gan bob person yng Nghymru y mae'n rhaid iddo fod yn aelod o gorff proffesiynol i arfer ei broffesiwn yn gyfreithlon yr hawl:
- (a) i ymgymhwyso ar gyfer y proffesiwn hwnnw yn llwyr neu'n rhannol drwy gyfrwng y Gymraeg, yn ôl ei ddymuniad ef; a
 - (b) i gyfranogi o weithgareddau'r corff proffesiynol hwnnw drwy gyfrwng y Gymraeg;
- ac felly mae'n rhaid i'r corff proffesiynol hwnnw wneud trefniadau priodol i alluogi hyn.
24. Rhaid i'r cyrff proffesiynol y cyfeirir atynt yn 23 uchod wneud trefniadau priodol i sicrhau bod digon o'u haelodau ar gael, gan dalu sylw i'r map sosioieithyddol a gomisiynir gan Gyngor yr Iaith Gymraeg, i arfer eu proffesiwn drwy gyfrwng y Gymraeg.
25. At ddiben y Rhan hon ystyr "trefniadau priodol" yw trefniadau sy'n rhoi ystyriaeth i'r canlynol ond heb fod yn gyfyngedig iddynt:
- (a) nifer y personau a gyflogir gan y darparwr gwasanaethau, y nifer sy'n ceisio am dystysgrif neu ddiploma orfodol, neu y nifer sy'n aelodau o'r corff proffesiynol, yn ôl y digwydd;
 - (b) lleoliad y darparwr gwasanaethau, y corff proffesiynol, neu ddyfarnydd y dystysgrif neu'r ddiploma broffesiynol yn ôl y digwydd;
 - (c) natur ieithyddol yr ardal y mae'r darparwr gwasanaethau neu'r proffesiwn yn ei gwasanaethu fel y'i disgrifir yn y map a gomisiynir gan Gyngor yr Iaith Gymraeg a grybwyllir yn adran 59(c) yn ôl y digwydd;
 - (ch) natur defnyddwyr y gwasanaethau neu'r proffesiwn yn ôl y digwydd; a
 - (d) natur y gwasanaethau a ddarperir.
26. Caiff Gweinidogion Cymru ychwanegu drwy orchymyn faterion sydd i'w hystyried wrth benderfynu a yw trefniant yn briodol ai peidio o dan y Rhan hon.

Gorfodi, proses a rhwymedi

27. (1) Caiff person sydd o'r farn bod person arall wedi nacáu iddo hawl o dan y Rhan hon gyflwyno'i gŵyn i driwlynlys diwydiannol.
- (2) Pan fo triwlynlys diwydiannol yn penderfynu bod sail i gŵyn a gyflwynir iddo o dan y Rhan hon, rhaid iddo gymryd unrhyw un neu ragor o'r camau isod yn ôl yr hyn sy'n gyfiawn ac yn deg o dan yr amgylchiadau —
- (a) gwneud datganiad am hawliau'r achwynydd a'r atebydd o ran y materion y mae'r achwynydd yn cwyno amdanynt;
 - (b) gorchymyn i'r atebydd dalu iawndal i'r achwynydd;
 - (c) argymhell bod yr atebydd yn cymryd, cyn pen cyfnod penodol, gamau sydd ym marn y triwlynlys yn briodol o dan yr amgylchiadau er mwyn osgoi neu

leihau'r effaith andwyol ar yr atebydd a achosir gan unrhyw fater y mae'r achwynydd yn cwyno amdano.

(3) Er mwyn osgoi unrhyw amheuaeth datgenir drwy hyn y caiff iawn am nacau hawl o dan y Rhan hon gynnwys iawndal am niwed i deimladau p'un a yw yn cynnwys iawndal o dan unrhyw bennawd arall ai peidio.

RHAN IV

YR HAWL I ADDYSG GYMRAEG

28. Rhaid i Weinidogion Cymru wneud trefniadau priodol i sicrhau bod modd i bob plentyn yng Nghymru rhwng 3 oed ac oedran dechrau ysgol gynradd dderbyn addysg addas yn llwyr neu'n rhannol yn Gymraeg, yn ôl dymuniad ei rieni, o fewn pellter priodol i'w gartref.
29. Mae gan bob plentyn yng Nghymru mewn oed addysg orfodol yr hawl i gael ei addysg yn ôl ei ddymuniad ef yn llwyr neu'n rhannol drwy gyfrwng y Gymraeg o fewn pellter priodol i'w gartref a'r addysg honno wedi'i darparu gan yr awdurdod addysg leol berthnasol.
30. Rhaid i bob awdurdod addysg lleol yng Nghymru:
- (a) bennu, ar gyfer pob ysgol a choleg yn ei ardal, a yw'r ysgol neu goleg yn ysgol neu goleg categori A, yn ysgol neu goleg categori B, yn ysgol neu goleg categori C, neu'n ysgol neu goleg categori Ch;
- (b) gwneud y categorïau hyn yn hysbys i bawb sy'n byw yn ardal yr awdurdod addysg lleol ac i Gyngor yr Iaith Gymraeg; ac
- (c) adolygu statws ieithyddol pob ysgol neu goleg yn ôl yr angen a gwneud y newidiadau hyn yn hysbys i bawb sy'n byw yn ardal yr awdurdod addysg lleol ac i Gyngor yr Iaith Gymraeg.
31. At ddibenion y Rhan hon:
- (a) ystyr "ysgol neu goleg categori A" yw ysgol neu goleg lle y mae'n bosibl i bob disgybl astudio pob pwnc a addysgir yno drwy gyfrwng y Gymraeg;
- (b) ystyr "ysgol neu goleg categori B" yw ysgol neu goleg lle mae'n bosibl i bob disgybl astudio o leiaf hanner y pynciau, gan gynnwys pob un o bynciau craidd y Cwricwlwm Cenedlaethol, a addysgir yno drwy gyfrwng y Gymraeg;
- (c) ystyr "ysgol neu goleg categori C" yw ysgol neu goleg lle mae'n bosibl i bob disgybl astudio hyd at hanner y pynciau gan gynnwys o leiaf ddau o'r pynciau craidd, heblaw'r Gymraeg, a addysgir yno drwy gyfrwng y Gymraeg; ac
- (ch) ystyr "ysgol neu goleg categori Ch" yw ysgol neu goleg lle nad yw'n bosibl i unrhyw ddisgybl astudio unrhyw bwnc, heblaw'r Gymraeg, drwy gyfrwng y Gymraeg.

32. Mae gan bob person ifanc dros 16 oed yng Nghymru sy'n dymuno parhau ei addysg mewn chweched dosbarth neu goleg addysg bellach yr hawl i wneud hynny yn ôl ei ddymuniad ef yn llwyr neu'n rhannol drwy gyfrwng y Gymraeg o fewn pellter priodol i'w gartref a rhaid i bob chweched dosbarth a choleg addysg bellach yng Nghymru wneud trefniadau priodol sy'n galluogi myfyrwyr addysg bellach i arfer yr hawl honno.
33. Mae gan bob disgybl ag anghenion arbennig yr hawl i gael addysg arbennig sy'n addas iddo yn ieithyddol, a rhaid i awdurdodau addysg lleol yng Nghymru sicrhau bod yr addysg arbennig a ddarperir yn ysgolion ei ardal yn rhoi sylw dyledus i gefndir ieithyddol pob disgybl sy'n derbyn addysg arbennig yn yr ysgolion hynny.
34. Rhaid i bob awdurdod addysg lleol yng Nghymru
- (a) canfod beth yw'r galw am addysg gynradd, uwchradd a phellach drwy gyfrwng y Gymraeg yn ei ardal;
- (b) ar sail y canfyddiadau hynny llunio cynllun pumlynyddol drwy ymgynghori â Chyngor yr Iaith Gymraeg sy'n dangos sut y mae'n bwriadu diwallu'r angen am addysg drwy gyfrwng y Gymraeg yn ei ardal; a
- (c) gwneud trefniadau priodol i ddarparu ar gyfer ar angen hwnnw o fewn fframwaith y pedwar categori yn adran 31.
35. Mae gan bob person yng Nghymru sy'n dymuno dilyn cwrs o astudiaethau mewn sefydliad addysg uwch yng Nghymru yr hawl i wneud hynny yn ôl ei ddymuniad ef yn llwyr neu'n rhannol drwy gyfrwng y Gymraeg a rhaid i sefydliadau addysg uwch yng Nghymru gydweithredu i wneud trefniadau priodol sy'n galluogi myfyrwyr addysg uwch i arfer yr hawl honno.
36. Rhaid i bob sefydliad addysg yng Nghymru sy'n darparu addysg gydol oes ganfod beth yw'r galw am addysg gydol oes drwy gyfrwng y Gymraeg yn ei ardal a gwneud trefniadau priodol i ddarparu ar gyfer y galw hwnnw.
37. Mae gan bawb sy'n byw yng Nghymru yr hawl i ddysgu'r Gymraeg a rhaid i Weinidogion Cymru ganfod beth yw'r galw am gyrsiau i ddysgu Cymraeg fel ail iaith ar bob lefel ac am gyrsiau gwella sgiliau Cymraeg a gwneud trefniadau priodol i ddarparu ar gyfer y galw hwnnw mewn modd sy'n addas i amgylchiadau daearyddol, economaidd a chyflogol y sawl sy'n dymuno dysgu.
38. At ddibenion y Rhan hon ystyr "trefniadau priodol" yw trefniadau sy'n rhoi ystyriaeth i'r canlynol ond heb fod yn gyfyngedig iddynt:
- (a) nifer y personau a gyflogir gan y sefydliad addysgol
- (b) lleoliad y sefydliad addysgol;
- (c) natur ieithyddol yr ardal y mae'r sefydliad addysgol yn ei gwasanaethu fel y'i disgrifir yn y map a gomisiynir gan Gyngor yr Iaith Gymraeg a grybwyllir yn adran 59(c) yn ôl y digwydd;
- (ch) natur disgyblion a myfyrwyr y sefydliad addysgol; a

(d) natur yr addysg a ddarperir.

39. Caiff Gweinidogion Cymru ychwanegu drwy orchymyn faterion sydd i'w hystyried wrth benderfynu a yw trefniant yn briodol ai peidio o dan y Rhan hon.

Gorfodi, proses, a rhwymedi

40. (1) Caiff person sydd o'r farn bod person arall wedi nacáu iddo hawl o dan y Rhan hon godi achos sifil ynglŷn â'r mater yn yr un ffordd ag unrhyw hawliad arall yng nghyfraith camwedd er mwyn cael iawn.
- (2) Er mwyn osgoi unrhyw amheuaeth datgenir drwy hyn y caiff iawn am nacau hawl o dan y Rhan hon gynnwys iawndal am niwed i deimladau p'un a yw yn cynnwys iawndal o dan unrhyw bennawd arall ai peidio.
- (3) Codir achos yng Nghymru a Lloegr mewn llys sirol yn unig.
- (4) Y rhwymedïau sydd ar gael yn yr achosion hyn yw'r rhwymedïau sydd ar gael yn yr Uchel Lys.

RHAN V

COMISIYNYDD IAITH CYMRU

41. (1) Bydded Comisiynydd Iaith Cymru ("y *Comisiynydd*").
- (2) Rhaid i'r Comisiynydd gael adnoddau digonol i'w alluogi i'w gyflawni ei swyddogaethau.
- (3) Rhaid i'r Comisiynydd gyflawni'i ddyletswyddau yn annibynnol.

Dyletswyddau cyffredinol

42. Mae dyletswyddau cyffredinol y Comisiynydd yn cynnwys y canlynol:

- (a) monitro sut y mae darparwyr gwasanaethau yn cydymffurfio â darpariaethau'r Mesur hwn;
- (b) cymryd pob cam angenrheidiol o fewn ei awdurdod i sicrhau bod darparwyr gwasanaethau yn cydymffurfio â darpariaethau'r Mesur hwn;
- (ch) rhoi cyngor neu gymorth arall i'r cyhoedd o ran eu hawliau o dan y Mesur hwn;
- (d) rhoi cyngor neu gymorth arall i ddarparwyr gwasanaethau, cyflogwyr, awdurdodau addysg, sefydliadau addysg uwch, Gweinidogion Cymru a phersonau perthnasol eraill o ran eu dyletswyddau o dan y Mesur hwn;
- (dd) adrodd ar unrhyw fater sydd o fewn swyddogaethau'r Comisiynydd gan gynnwys rhoi barn i Gynulliad Cenedlaethol Cymru a Gweinidogion Cymru ar

ddeddfwriaeth a all effeithio ar ddyfodol y Gymraeg yn gyffredinol a hawliau siaradwyr a chymunedau Cymraeg yn benodol;

(e) llunio adroddiad blynyddol ar ei waith i'w gyflwyno i Gynulliad Cenedlaethol Cymru.

Dyletswyddau ymchwilio

43. Caiff y Comisiynydd:

(a) ymchwilio, ar ei ran ef ei hun neu ar ran person arall, yn sgil cwyn a wnaed iddo gan unrhyw berson bod darparwr gwasanaethau wedi methu â chydymffurfio â darpariaethau'r Mesur hwn;

(b) ymchwilio, ar ei ran ef ei hun neu ar ran person arall, yn sgil cwyn a wnaed iddo gan unrhyw berson bod darparwr gwasanaethau wedi methu â chydymffurfio â darpariaethau deddfiad arall sy'n ymwneud â'r Gymraeg.

44. Caiff y Comisiynydd wrthod ymchwilio i gwyn neu beidio ag ymchwilio i gwyn os nad oes yn ei farn ef sail ddigonol i ymchwilio i'r gwyn neu i barhau i ymchwilio i'r gwyn.

45. Os bydd y Comisiynydd yn gwrthod ymchwilio i gwyn neu'n peidio ag ymchwilio i gwyn, rhaid iddo hysbysu'r achwynydd am y penderfyniad hwn a rhoi'r rhesymau amdano.

46. Cyn ymchwilio i gwyn o dan y Mesur hwn rhaid i'r Comisiynydd hysbysu person addas yn y corff yr ymchwilir iddo am ei fwriad i ymchwilio.

47. Cynhelir ymchwiliadau o dan y Mesur hwn yn breifat.

48. Nid oes gan neb hawl i fynnu gwrandawriad mewn perthynas ag ymchwiliad o dan y Mesur hwn, ond rhaid i'r Comisiynydd roi cyfle teg i'r corff yr ymchwilir iddo ateb pob cyhuddiad neu feirniadaeth.

49. Caiff y Comisiynydd fynnu cael gwybodaeth gan y corff dan sylw wrth ymchwilio i gwyn o dan y Mesur hwn.

50. Wrth gynnal ymchwiliad, caiff y Comisiynydd wysio tystion i ymddangos ger ei fron a'u gorfodi i roi tystiolaeth lafar neu ysgrifenedig ar lw ac i gyflwyno pob dogfen a phob peth sydd ym marn y Comisiynydd yn angenrheidiol i gynnal yr ymchwiliad.

51. Wedi iddo gwblhau ymchwiliad o dan y Mesur hwn, rhaid i'r Comisiynydd lunio adroddiad i'w gyflwyno i'r person yr ymchwilir iddo ac i'w osod gerbron Cynulliad Cenedlaethol Cymru.

52. Yn ei adroddiad, caiff y Comisiynydd:

(a) gwneud unrhyw argymhellion sydd yn ei dyb ef yn addas; a

(b) mynnu bod y person priodol yn y corff yr ymchwilir iddo yn hysbysu'r Comisiynydd cyn pen cyfnod penodol bod y corff dan sylw yn bwriadu rhoi'r argymhellion ar waith ac erbyn pryd.

53. Wedi iddo gwblhau ymchwiliad o dan y Mesur hwn, rhaid i'r Comisiynydd o fewn amser priodol roi copi o'i adroddiad i'r achwynydd.
54. Os bydd y Comisiynydd yn cael cadarnhad gan y corff dan sylw ei fod yn bwriadu rhoi'r argymhellion ar waith ac yn nodi erbyn pryd y bwriedir gwneud hynny, rhaid i'r Comisiynydd hysbysu'r achwynydd o fewn amser priodol am hyn.

Rhwymedi llys

55. Caiff unrhyw berson sy'n barnu ei fod wedi cael cam gan y Comisiynydd wrth iddo gynnal ymchwiliad o dan y Mesur hwn wneud cais i'r Uchel Lys am rwymedi.
56. Rhaid gwneud cais i'r Llys am rwymedi cyn pen chweugain niwrnod ar ôl:
- (a) cael canlyniad yr ymchwiliad;
 - (b) cael hysbysiad gan y Comisiynydd o fwriad y corff i weithredu'r argymhellion;
 - (c) cael hysbysiad gan y Comisiynydd ei fod yn gwrthod ymchwilio i'r gwyn neu'n gwrthod parhau i ymchwilio i'r gwyn.
57. Caiff y Comisiynydd wneud trefniadau ag unrhyw berson arall i ddarparu gwasanaethau cymrodeddu gan y person hwnnw mewn perthynas ag anghydfodau ynghylch hawliau iaith yn y Mesur hwn.

RHAN VI

CYNGOR YR IAITH GYMRAEG

58. (1) Bydded Cyngor yr Iaith Gymraeg ("y Cyngor").
- (2) Rhaid i'r Cyngor gael adnoddau digonol i'w alluogi i'w gyflawni ei swyddogaethau.
59. Swyddogaethau'r Cyngor yw:
- (a) cynghori Gweinidogion Cymru, neu Gynulliad Cenedlaethol Cymru, ar eu cais hwy neu'n wirfoddol, ar faterion sy'n ymwneud â sefyllfa sosioieithyddol y Gymraeg;
 - (b) ceisio a derbyn sylwadau gan unigolion a grwpiau buddiant am faterion sy'n ymwneud â sefyllfa sosioieithyddol y Gymraeg;
 - (c) comisiynu map sosioieithyddol o Gymru, ei adolygu'n rheolaidd, yn ogystal ag ymchwil berthnasol arall ar sefyllfa sosioieithyddol bresennol y Gymraeg; ac
 - (ch) llunio codau ymarfer ar y safonau gofynnol sylfaenol ar gyfer gwasanaeth ym mhob un o'r meysydd gwasanaeth a grybwyllir yn adran 9.
60. Caiff Gweinidogion Cymru roi drwy orchymyn swyddogaethau ychwanegol i'r Cyngor.

61. Pan fydd y Cyngor yn rhoi cyngor i Weinidogion Cymru neu Gynulliad Cenedlaethol Cymru, cyn gwneud hynny bydd yn:
- (a) ymgynghori ag unrhyw gyrrff statudol perthnasol;
 - (b) ymgynghori ag unrhyw unigolion neu grwpiau perthnasol; a
 - (c) talu sylw dyledus i'r sylwadau sy'n cael eu cyflwyno iddo yn sgil unrhyw ymgynghori mewn perthynas ag (a) a (b) uchod.
62. Bydd y Cyngor yn gorff gorfforaethol.
63. Bydd ganddo o leiaf 10 aelod a nid mwy nag 20.
64. Bydd y Cyngor yn cael ei benodi gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru.
65. Rhaid penodi o blith pobl sydd:
- (a) â phrofiad o anghenion grwpiau neilltuol o siaradwyr Cymraeg, dysgwyr ac/neu wybodaeth broffesiynol ohonynt;
 - (b) â phrofiad o ddarparu gwasanaethau yn Gymraeg ac/neu wybodaeth broffesiynol ohono;
 - (c) â phrofiad o Gymraeg yn y gweithle ac/neu wybodaeth broffesiynol ohoni; ac
 - (ch) â phrofiad o addysg Gymraeg ac/neu wybodaeth broffesiynol ohoni.
66. Rhaid sicrhau bod o leiaf hanner y Cyngor yn siaradwyr Cymraeg.
67. Bydd pob aelod yn gwasanaethu am bum mlynedd.
68. Bydd y Cyngor yn cyflwyno adroddiad blynyddol ar ei waith i'r Cynulliad Cenedlaethol.

Enwi, cychwyn a chymhwyso

69. (1) Enw'r Mesur hwn yw Mesur yr Iaith Gymraeg 2007.
- (2) Daw'r adrannau 1,2 a 3 a'r adran hon i rym wrth basio'r Mesur.
- (3) Daw darpariaethau eraill y Mesur i rym ar y diwrnod y mae Gweinidogion Cymru yn eu pennu drwy orchymyn a chaniateir pennu diwrnodau gwahanol at ddibenion gwahanol.